

**UN PORTRET AL GENERALULUI
PAUL DEMETRIUS VON KOTZEBUE ÎN COLECȚIA
MUZEULUI NAȚIONAL BRUKENTHAL DIN SIBIU**

ALEXANDRU GH. SONOC
sandysonoc@yahoo.com
Muzeul Național Brukenthal – Sibiu

**A PORTRAIT OF GENERAL PAUL DEMETRIUS VON KOTZEBUE
IN THE COLLECTION OF THE BRUKENTHAL NATIONAL MUSEUM
FROM SIBIU**

ABSTRACT

The portrait of Paul Demetrius von Kotzebue (1801-1884), Governor-General of New Russia and Bessarabia (December 12, 1862-1874), was bequeathed to the Brukenthal National Museum in 1982, by Rostislav Kotzebue. The work was made in 1871, perhaps in Odessa, by Horovich, a painter maybe of Jewish background. As the only actually known painted portrait of P. D. von Kotzebue, it has a special documentary value, increased by its realistic rendering of the physiognomy of the sitter and of the artist's skill to catch some elements of his personality, as well as (despite of some licences) in which belongs the orders and the medals which rewarded his merits.

Keywords: Paul Demetrius von Kotzebue, Governor-General of New Russia and Bessarabia, Russian orders and medals, Horovich, Russian painting, Odessa.

În colecția Muzeului Național Brukenthal din Sibiu se găsește un portret al generalului rus de origine germană Paul Demetrius von Kotzebue (1801-1884), cunoscut rușilor drept Павел Евстафьевич Котзебу (ulei pe pânză, 123x95 cm; nesemnat, datat dreapta jos cu cifre roșii: 1871; nr. inv. 3000). Lucrarea (**Fig. 1**) a fost adusă în 1982 din Franța, ca donație către Muzeul Brukenthal, din partea unui descendent al familiei generalului, pe nume Rostislav Kotzebue, care a și publicat o istorie a familiei sale¹, într-un tiraj redus, destinat mai ales familiei.

Originară din Kassebau, în provincia Altmark (Germania), familia Kotzebue pare a fi atestată încă din anul 1420, prin Henning Kossebu din Stendal și fiul său Arnd Cassebu (1420-1454), ajuns consilier la Neustadt Salzwedel, dar

¹ Rostislav von Kotzebue, *History and Genealogy of the Kotzebue Family*, Paris, Hervas, 1984.

succesiunea genealogică sigură este cunoscută abia începând cu Jakob Kotzebue (1527-1597), șambelan (trezorier) al sfatului orășenesc din Magdeburg. Tatăl generalului P. D. von Kotzebue este dramaturgul August Friedrich Ferdinand von Kotzebue (1761-1819), descendent al unei familii de negustori, care a fost înnobilit în 1785 de către împărăteasa Ecaterina II pe când acesta era asesor al Înaltei Curți de Apel din Reval (Tallin). După o temporară retragere din serviciul public și ședere la Paris, Mainz și Viena, el a fost arestat de autoritățile ruse sub învinuirea de iacobinism și exilat pentru scurtă vreme în Siberia. A reușit însă ca, pentru meritele sale literare, să fie grațiat de împăratul Pavel I, care i-a dăruit moșii în Livonia. După moartea acestuia s-a stabilit la Berlin, însă invazia napoleoniană în Prusia l-a determinat să se reîntoarcă în Rusia, unde în 1816 a intrat în corpul diplomatic. Trimis în misiune diplomatică în Germania în 1817, în calitate de consul general, a fost asasinat în 1819 ca trădător, de către Karl Ludwig Sand (1795-1820), un student naționalist, cu vederi liberale². Din mai multe căsătorii, dramaturgul a avut o descendență numeroasă: 18 copii, dintre care câțiva au avut cariere deosebite, reținute și de diferite lexicoane biografice.

Astfel, Otto von Kotzebue (1787-1846), care a urmat o carieră militară în cadrul marinei, s-a făcut cunoscut ca participant la prima circumnavigație rusă (1803-1806), condusă de Adam Johann von Krusenstern, cunoscut în Rusia drept *Иван Фёдорович Крузенштерн*, un văr al mamei sale vitrege, iar apoi și ca explorator al regiunilor arctice (1815-1818) și comandant al circumnavigației din 1823-1826³. Fratele său mai tânăr, Moritz (*Маевский*) von Kotzebue (1789-1864), care a luat și el parte la prima circumnavigație rusă, a devenit general locotenent și senator⁴. Un alt frate, Wilhelm (*Вильгельм*) Basilius (*Василий*) von Kotzebue (1813-1887), membru al Consiliului de Stat al Rusiei și apoi consilier privat al împăratului, este cunoscut ca dramaturg și diplomat (consilier al Legației ruse de la Dresda în 1857, apoi ministru plenipotențiar la Karlsruhe, Dresda și Berna). Înainte de 1840 a venit pentru prima oară în Moldova, însoțindu-l pe un alt frate al său, Karl, care era consul al Rusiei la Iași. În 1842 s-a căsătorit cu Aspasia Cantacuzino, fiica prințului Gheorghe Cantacuzino și a prințesei Elena Gorceakova și s-a stabilit ca arendaș și apoi (până în 1876) ca moșier la Bălușești, lângă Roman, unde a trăit în perioada 1842-1857 (cu unele reveniri mai târziu) și este ctitor (1854) al bisericii romano-catolice din localitate. A fost un apropiat al revoluționarilor pașoptiști Mihail Kogălniceanu și Alecu Russo, și a realizat traduceri din literatura română în limba germană, printre care și o culegere de balade populare a lui Vasile Alecsandri (*Rumänische Volkspoesie*, 1857). Inspirat de locurile și viața cotidiană din Moldova, a scris (în limba germană) note de călătorie (*Aus der Moldau. Bildern und Skizzen*,

² Pentru biografia lui August Friedrich Ferdinand von Kotzebue, vezi: *PBC*, pp. 347-354.

³ Pentru biografia lui Otto von Kotzebue, vezi: *Ibidem*, pp. 356-358.

⁴ Pentru biografia lui Moritz von Kotzebue, vezi: *Ibidem*, p. 357sq.

1860) și un roman (*Laskar Vioresku. Ein moldauisches Genrebild*, 1863). În 1884 a devenit membru de onoare al Academiei Române⁵.

O evoluție cu totul aparte a avut mezinul familiei, Alexander Friedrich Wilhelm Franz von Kotzebue (1815-1889), care inițial s-a pregătit tot pentru o carieră militară, dar care a devenit cunoscut ca pictor batalist. La Academia Imperială de Artă din St. Petersburg (1838-1844) a fost elevul pictorului batalist Alexander Sauerweid (1783-1844), cunoscut în Rusia drept *Александр Иванович Зайервеид*. S-a făcut remarcă prin lucrările sale medaliat în 1839, 1840, 1843 și 1844. Deja faimos, a plecat apoi să își continue studiile la Paris, în Belgia, Olanda, Italia și Germania, unde în 1850 s-a stabilit la München. Devenind profesor de pictură la Academia Imperială de Artă din St. Petersburg și membru de onoare al Academiei de Artă din München, a revenit periodic în Rusia, pentru a-și realiza și livra lucrările⁶.

Rostislav Kotzebue, donatorul portretului generalului-guvernator Paul Demetrius von Kotzebue din colecția Muzeului Național Brukenthal, este fiul sculptoriței române de origine rusă Lidia Nikolaevna Kotzebue (1885-1944), născută Suhanova. L. N. Suhanova și-a pierdut primul soț pe frontul din Extremul Orient, în Războiul ruso-japonez (1904-1905), în care ea a servit ca infirmieră voluntară. În spitalul de campanie ea l-a cunoscut pe viitorul soț, contele Pavel Ernest von Kotzebue, care fusese rănit în luptă. În 1914, L. N. Suhanova a absolvit Academia Imperială de Arte de la St. Petersburg, cu diplomă de sculptoriță. În 1917, autoritățile provizorii i-au încredințat sarcina redeschiderii teatrului din Odessa, pentru care a pictat decorurile și s-a ocupat și cu coregrafia. La 22 octombrie 1918 ea s-a căsătorit cu generalul locotenent Pavel von Kotzebue, comandantul Armatei a 6-a Ruso-Române, a cărei sarcină era apărarea în sectorul Nămolosa-Galați. El divorțase între timp de prima sa soție, care îl abandonase în cursul Războiului ruso-japonez, deși aveau împreună 4 copii. Cu ocazia noii căsătorii, contele și-a legitimat și fiul, Rostislav, deja născut. După izbucnirea revoluției în Rusia și destrucțurarea armatei ruse din România, contele și familia sa s-au stabilit în România, ca refugiați, în orașul Bolgrad (1919). Aici, sculptorița și-a deschis un magazin de jucării, iar soțul ei o fabrică de cărămidă și vase din ceramică. După ce Pavel Kotzebue a obținut pensionarea ca general de divizie, familia sa s-a mutat la București. Aici, Lidia Kotzebue și-a deschis un atelier de

⁵ Pentru biografia și opera lui Wilhelm Basilius von Kotzebue, vezi: Constantin Turcu, *Un călător german, acum un veac, prin județul Neamț: Wilhelm von Kotzebue*, s.l., 1942. Informații de la părintele Maricel Medveș (Parohia romano-catolică Bălușești, județul Neamț), obținute în toamna anului 2014.

⁶ Pentru biografia și opera lui Alexander von Kotzebue, vezi: Hans Vollmer (ed.), *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, vol. XXI, Leipzig, Verlag von E. A. Seemann, 1927, p. 356sq.; cf. *PBC*, p. 354sq.

sculptură și a participat la Saloanele Oficiale din 1924, 1926 și 1930, având și o expoziție personală la Sala *Mozart* în 1926. Împreună cu sculptorul József Fekete (1903-1973), cunoscut drept *Iosif Fekete Negrulea*, ea a realizat monumentul Eroilor Aerului din București (1928-1930)⁷, însă numele ei nu a fost înscris pe monumentul inaugurat la 20 iulie 1935 decât în 1983, deoarece colaboratorul ei pretindea că l-ar fi executat singur, după o machetă neterminată a sculptoriței, care în 1927 obținuse premiul I la concursul pentru realizarea monumentului.

În registrul inventar al colecției de pictură românească a muzeului (căreia i-a fost atribuită lucrarea, dar în care sunt înscrise și lucrări ale unor artiști maghiari, polonezi, cehi și slovaci, care au lucrat sau nu pe teritoriul României), numele donatorului este înscris drept *Ratislav Kotzebue*, iar numele generalului portretizat a fost incorect consemnat, drept *Pavel Kotzebui*. Drept autor al tabloului este consemnat *Horovici*, fără a i se cunoaște inițiala prenumelui și, eventual, a patronimicului. Despre acest nume nu se poate spune decât că ar fi transcrierea în română sau franceză a unui nume cunoscut prin versiunile sale în diferite limbi din Europa Centrală și de Est: rusă (*Хоровув*), polonă (*Horowicz*), cehă (*Horovičs*), maghiară (*Horovics*), sârbă (*Хоровућ* sau *Horović*) sau croată (*Horovich*, în ortografia arhaică sau *Horović* în cea actuală). În germană acest nume, întâlnit atât la evreii din Europa Centrală și de Est, cât și în Israel și în emigrația evreiască din diferite țări, este redat sub forma *Horowitz*, care în rusă este scris *Горобув*, în maghiară *Horovicz*, în croată *Horovic*, iar în ebraică הורוביץ. În idiș, numele pictorului poate fi redat ca הָאָרָוויטש (pentru *Horovici*) sau הָאָרָוויטז (pentru *Horowitz*). Uneori, în documentele administrației habsburgice, ale cancelariilor italiene, spaniole, engleze sau din Țările de Jos ori în diferite documente ale Bisericii Catolice, aceste nume pot fi scrise drept *Horovich* și, respectiv, *Horovits*. În greacă, ambele nume sunt redate sub forma *Χόροβιτς*. Cercetări în arhivele din Odessa ar putea duce la identificarea artistului, care poate fi un localnic sau un pictor itinerant (care eventual era și fotograf), familiarizat cu modelele portretului militar german și austriac cu fundal fără elemente de peisaj din secolele XVIII-XIX, având înscris doar anul realizării (și uneori și numele personajului portretizat), destinat în general galeriilor de comandanți, mai rar celor ale familiilor aristocratice. Originea pictorului evreu dintr-o țară a Europei Centrale pare, de aceea, posibilă, dar nu obligatorie.

⁷ Florian Georgescu, Paul Cernovodeanu, *Monumente din București*, București, Editura Meridiane, 1966, p. 130; Florian T. Argeșanu, Constantin Ucrain, *Tripticul vitejiei românești: 1877-1878, 1916-1918, 1944-1945. Monumente, obeliscuri, plăci memoriale și busturi înălțate în România, Bulgaria, Ungaria și Cehoslovacia. Ghid*, București, Editura Sport-Turism, 1977, p. 63; Dan Berindei, Sebastian Bonifaciu, *București: Ghid turistic*, București, Editura Sport-Turism, 1980, p. 87.

După părerea noastră, activitatea pictorului Horovici în gubernia Noii Rusii și Basarabiei ar putea eventual să fie pusă în legătură cu misiunea Societății pentru Dezvoltarea Artelor Frumoase din Odessa (*Одесское общество изящных искусств*), fondată în 1865 și de care se leagă și începuturile încă insuficient cunoscute ale învățământului artistic din Odessa⁸, unde (sub conducerea lui Frederick F. Malman) o școală de pictură a amintitei societăți a fost deschisă la 30 mai 1865. Printre patronii școlii se numărau S. M. Voronțov, generalul-gubernator Paul Demetrius von Kotzebue, primarul N. A. Novoselskii, familia princiară Gagarin, familia Mirzoian (descendenții lui Manuk Bey), familia Tolstoi, consulul general al Italiei, arhitectii Francesco Carlo Boffo, Ludwig Otton, Felix V. Gonsiorovskii etc. Deși confruntată cu problema lipsei unui sediu adecvat, școala a avut un rol important în dezvoltarea interesului local pentru artă și a contribuit la progresul artelor plastice locale. Prin intermediul relațiilor lui Francesco Morandi (1811-1894), cunoscut rușilor drept *Франц Осипович Моранди*, vicepreședintele Societății pentru Dezvoltarea Artelor Frumoase, școala fost sprijinită cu material didactic de Academia de Arte Frumoase din Milano⁹. Abia în 1885 școala de pictură a primit un sediu propriu (a cărui piatră de temelie a fost pusă la 22 mai 1883) și a fost recunoscută ca instituție oficială, iar la 30 decembrie 1899 a fost recunoscută drept Academie de Artă de Stat (purtând în perioada 1909-1917 numele marelui duce Vladimir Aleksandrovici, unul dintre principalii ei susținători, iar din 1965 pe acela al pictorului batalist Mitrofan Borisovici Grekov, fost student al acesteia).

Comparația portretului din colecția Muzeului Național Brukenthal cu portretul generalului P.D. von Kotzebue dintr-un album de litografii cu portretele personalităților ruse care s-au distins prin merite și prin activități de comandă în cursul Războiului Crimeii, publicat în 1858-1861 (**Fig. 2**)¹⁰, confirmă identitatea personajului, în ciuda faptului că tabloul de la Sibiu este cu cca. 10 ani mai recent.

Născut la Berlin la 10 august 1801, P.D. von Kotzebue a urmat studiile gimnaziale la St. Petersburg. În 1819 intră în Corpul imperial de gardă, ca militar în avangardă (cercetaș). În 1820 absolvă la Moscova o școală militară pentru pregătirea de cercetaș al gărzii imperiale, obținând gradul de stegar (sublocotenent). În septembrie 1821 a fost trimis în Caucaz, sub comanda lui Aleksei Petrovici Ermolov (1777-1861), unde se distinge în luptele din regiunea muntoasă, fiind decorat cu Ordinul Imperial *Sf. Ana* clasa a IV-a cu inscripția *За храбрость* (pentru

⁸ Anna Makolkin, *The Nineteenth Century in Odessa: One Hundred Years of Italian Culture on the Shores of the Black Sea (1794-1894)*, Lewiston, Edwin Melwin Press, 2007, p. 84.

⁹ Pentru activitatea lui Francesco Morandi în cadrul Societății pentru Dezvoltarea Artelor Frumoase din Odessa și legăturile emigrației italiene cu această societate, vezi: *Ibidem*, pp. 71-84.

¹⁰ *Портреты лиц*, pl. 139.

cucerirea cetății de lângă Katehi, în Azerbaijan) și apoi și clasa III-a (pentru cartarea Cabardiniei) și este avansat locotenent (*поручик*). În 1826-1828 a luat parte la războiul împotriva Persiei, remarcându-se cu prilejul blocadei Erevanului și asediului cetății Sardarabad (azi Armavir, în Armenia) și a fost decorat cu Ordinul Imperial Sf. Principe Vladimir, Cel Asemenea Apostolilor, clasa a IV-a cu fundă sub formă de arc (*с бантом*), și Ordinul Sf. Ana clasa a II-a cu spade și a primit gradul de căpitan de stat major sau căpitan locotenent (*штабс-капитан*). Războiul cu Imperiul otoman (1828-1829) i-a adus rangul de căpitan și Ordinul Imperial Sf. Mare Mucenic Gheorghe, Purtătorul de Biruință clasa a IV-a, pentru meritele sale în luptele de la Silistra (acum în Bulgaria). În legătură cu aplicarea prevederilor tratatului de pace de la Adrianopol, a fost trimis de către împărat în Serbia, ca intermediar între comisarii otomani și populația sârbă. În campania de reprimare a revoltei poloneze din 1831, P.D. von Kotzebue a fost distins cu o sabie de aur cu ocazia cuceririi Varșoviei (care a avut loc la 25 august 1831), iar pentru asediul fortificației Modlin de lângă Varșovia a primit gradul de colonel. Apoi, în mod repetat, în absența superiorului său a funcționat ca șef al Marelui Stat Major și general intendent al Corpului 2 de armată. În 1837 a fost numit comandantul Corpului Special din Caucaz, în 1839 a devenit general maior, la 19 ianuarie 1843 a intrat în suita împăratului Nicolae I, la 23 martie 1847 a primit gradul de general locotenent, iar la 2 octombrie 1847 a devenit aghiotant al împăratului, ca urmare a faptului că s-a distins în asaltul asupra așezării sătęști fortificate (*аул*) Salti din Daghestan. În cursul Războiului Crimeii a fost comandantul Corpurilor 3, 4 și 5 de armată. Trecând Dunărea, a condus desantul de la Brăila (11 martie 1854), în urma căruia a și fost ocupată cetatea. În 1854, pentru asediul Silistrei, a primit sabia de aur cu briliante. În februarie 1855 a fost numit șeful statului major al Armatei de Sud și al tuturor forțelor terestre și navale din Crimeea. În cursul asediului Sevastopolului, a comandat personal mai multe acțiuni de străpungere, iar pentru curajul și vitejia sa a primit (la 13 septembrie 1855) Ordinul Sf. Gheorghe clasa a III-a. În perioada 1855-1859 a ocupat funcția de comandant al Corpului 5 de armată și de șef de stat major al Armatei 1. În același timp a deținut și comanda Regimentului 60 de Infanterie din Zamość, în gubernia Lublin. La 8 septembrie 1859 a fost promovat general de infanterie. Apogeul carierei sale începe cu funcția de general guvernator al Noii Rusii și Basarabiei (12 decembrie 1862-1874), desființată după reorganizarea administrativă a acestor teritorii (1873) și, simultan, cea de comandant al districtului militar Odessa. În această calitate a contribuit la dezvoltarea urbană și economică a guberniei, având inițiativa proiectării și construcției a două căi ferate (Odessa – Tiraspol, în 1867 și Tiraspol – Chișinău, terminată în 1871), a dragării extensive a canalului strâmtorii Kerchi, îndreptării și curățirii pragurilor și afluenților Niprului, modernizării portului Odessa și amenajării portului Mariupol. A început lucrările de parcelare a Odessei și de

aprovizionare a orașului cu apă adusă din Nistru. A sprijinit, de asemenea, începuturile dezvoltării băncilor orășenești din Noua Rusie. La 25 octombrie 1863 a devenit membru al Consiliului de Stat. La 12 martie 1870 a primit, cu prilejul celei de a cincizecea aniversări a intrării sale în corpul ofițeresc, steaua cu diamante a Ordinul Imperial *Sf. Apostol Andrei, Întâiul Chemat*, care era rezervată pentru cei mai înalți demnitari. La 7 septembrie 1872 a devenit patronul Regimentul 60 de Infanterie din Zamość. După demisia sa din funcția de general guvernator al Noii Rusii și Basarabiei, a fost numit general guvernator al Varșoviei (11 ianuarie 1874-18 mai 1880) și comandant al districtului militar Varșovia. La 29 iunie/8 iulie 1874 a dobândit de la împăratul Alexandru II titlul de conte al Imperiului rus (cu blazonul și diploma confirmate la 25 mai/6 iunie 1876), iar în 1880, ca expresie a deosebitei sale prețuiri, monarhul i-a dăruit portretul său decorat cu briliante. În 1881 a fost numit președintele comisiei de revizuire a administrației militare, care a făcut și câteva propuneri de reorganizare a învățământului militar, puse în aplicare. A murit la Reval, la 19 aprilie 1884¹¹. Întrucât P.D. von Kotzebue nu a avut descendenți masculini, ginerele său, baronul Theodor Pilar von Pilchau (1848-1911), general locotenent în armata rusă, a fost autorizat la 12/24 ianuarie 1878 de către împăratul Alexandru II să poarte numele și titlul de *conte von Kotzebue* și să se numească pe viitor Theodor Kotzebue-Pilar von Pilchau, fără ca această ramură să primească vreun blazon aparte¹². Ulterior, la 17 ianuarie 1906, tot cu titlul de conte s-a înregistrat în matricola nobilimii bavareze și pictorul Wilhelm Johannes Adolph von Kotzebue (1864-1952), fiul lui Alexander Friedrich Wilhelm Franz von Kotzebue¹³.

Biografia lui P.D. von Kotzebue din Lexiconul biografic rusesc menționează numeroase dintre măsurile luate de acesta pentru dezvoltarea guberniei Noii Rusii și Basarabiei, dar fără a se referi expres și la rezultatele administrației sale în Basarabia. Almanahul editat de gazeta *Бессарабейъ*, sub redacția politicianului, jurnalistului și editorului monarhist radical, ultranaționalist și antisemit, Pavel Alexandrovici Krușevan (Pavel Crușevanu, 1860-1909) și tipărit la Moscova în 1903 enumeră însă efectele salutare ale diferitelor reforme introduse de împăratul Alexandru II, dar (spre deosebire de situația altor guvernatori) nu menționează expres numele generalului guvernator P.D. von Kotzebue. Cu toate acestea, a reținut eforturile conducerii guberniei Noii Rusii și Basarabiei pentru dezvoltarea vieții urbane în Basarabia, prin aplicarea (din anul 1871) a

¹¹ Pentru biografia lui Paul Demetrius von Kotzebue, vezi: *PBC*, pp. 358-360; cf. Carl Arvid von Klingspor (ed.), *Baltisches Wappenbuch. Wappen sämtlicher, den Ritterschaften von Livland, Estland, Kurland und Oesel zugehöriger Adelsgeschlechter*, Stockholm, F. & G. Beijer, 1882, p. 79; Bruce W. Menning, *Bayonets Before Bullets: The Imperial Russian Army, 1861-1914*, Bloomington, Indiana University Press, 1992, p. 96sq.

¹² C.A. von Klingspor (ed.), *op. cit.*, p. 79.

¹³ Pentru biografia și opera lui Wilhelm Johannes Adolph von Kotzebue, vezi: H. Vollmer (ed.), *op. cit.*, pp. 357-358.

regulamentului din 16 iunie 1870 referitor la administrația autonomă a orașelor, care a dus la rapida lor creștere și la reglementarea construcțiilor¹⁴, precum și pentru organizarea administrației noii gubernii a Basarabiei, înființată în 1873¹⁵.

În portretul din colecția Muzeului Național Brukenthal, P.D. von Kotzebue, reprezentat frontal, pe trei sferturi, poartă o uniformă neagră de general aghiotant (de infanterie), al cărei mundir tivit cu roșu, având petlițe, fireturi cu eghileți, epoleți și nasturi aurii, este în mare parte acoperit de decorații, mai mult sau mai puțin corect redată, dar totuși identificabile. Chipul generalului este realist redat: cap cu frunte înaltă și păr rar, castaniu, încărunit, față lată, ochi albaștri, sprâncene, mustață și favoriți de asemenea cărunți, aranjați după modelul împăratului Nicolae I, gură mică, având buze subțiri. Expresia figurii este calmă, hotărâtă, binevoitoare, iar privirea atentă, îndreptată în sus, sugerează parcă așteptarea unui mesaj important, al unui ordin sosit de departe. Trupul firav al generalului, aflat într-un evident contrast cu figura sa viguroasă și expresivă și cu decorațiile numeroase, care sugerează un militar energetic, viteaz și competent, se detașează de fundalul neutru prin efecte cromatice și de lumină specifice portretisticii ruse mai vechi, din vremea împăratului Nicolae I. Tonurile cenușii și violete ale brunului din fundal, dar și realismul moderat, dar subtil, datorat îndrăzelii cu care pictorul și-a structurat compoziția, proiectând personajul pe un fundal vid și în aparență prea amplu pentru el (ca pentru a sugera iluzia optică a reducerii înălțimii obiectelor ca efect al depărtării, impresie susținută și de privirea personajului, a cărui personalitate și ale cărui merite l-au ajutat să depășească handicapul unui corp scund și plâpând), constituie însă elemente de modernitate, ținând de mijloacele portretisticii impresioniste.

În mâna dreaptă generalul ține chipiul cu calotă roșietică și ceaprazuri aurii, iar mâna stângă înmănușată o are sprijinită pe mânerul sabiei de aur cu briliante, primită în 1854. Fie că este vorba de spadele și săbiile de aur cu briliante (conferite doar generalilor), fie de săbiile fără briliante (destinate celorlalți ofițeri), pe ele era întotdeauna inscripționată legenda *За храбрость*¹⁶. Această inscripție lipsește însă de pe garda sabiei reprezentate în tabloul din colecția Muzeului Național

¹⁴ P. A. Krușevan (red.), *Бессарабія. Графіческій, историческій, статистическій, экономическій, этнографическій, литературный и справочный сборникъ*, Moskva, Типографія А. В. Васильева, 1903, p. 133.

¹⁵ *Ibidem*, p. 135.

¹⁶ V. A. Durov, *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání/Russian and Soviet Military Awards*, Praha: Naše Vojsko, 2006, p. 10; Idem, *Ордена Российской империи*, ediția a șasea (Moskva: Белый Город, 2007), p. 109; cf. A. N. Kulinsky, *Russian Edged Weapons, Polearms and Bayonets 18-20th c./Русское холодное оружие XVIII-XX вв.*, vol. I, St. Petersburg, Atlant, 2001, p. 232. Pentru problema diferitelor tipuri de arme albe acordate ca distincție militarilor ruși, vezi: V.A. Durov, *Русское наградное оружие*, Moskva: Фонд «Русские Витязи», 2010.

Brukenthal, în care pictorul a încercat totuși să sugereze prezența briliantelor încrustate pe mâner și gardă (**Fig. 3**). Din punct de vedere tipologic, sabia este însă corect reprezentată: este o sabie de infanterist, de un model foarte asemănător (dar nu identic) cu cele acordate ca distincție ofițerilor de infanterie încă din 1798¹⁷. Ea se deosebește destul de mult de noile modele de săbii de infanterie, de la cca. 1826¹⁸ și de la cca. 1865¹⁹, mai apropiate tipologic de cele ale dragonilor și ale marinarilor. În ceea ce privește garda, se constată deosebiri atât față de săbiile acordate militarilor distinși cu Ordinul *Sf. Ana* clasa a IV-a²⁰, cât și față de săbiile militarilor distinși cu Ordinul *Sf. Gheorghe*²¹. Sabia corespunzătoare clasei a IV-a a Ordinului *Sf. Ana*²², pe care în tinerețe, în timpul campaniei din Caucaz, îl primise și P.D. von Kotzebue, are însă insigna ordinului montată în mânerul împodobit cu șnur în culorile lentei ordinului, cu ciucuri argintii. La săbiile din aur cu șnur în culorile lentei Ordinului *Sf. Gheorghe*²³, care în baza decretului din 1 septembrie 1869 aduceau celor distinși cu acestea și înregistrarea în ordinul amintit²⁴, emblema din email a ordinului a fost adăugată abia în 1913²⁵. Sabia cu care P.D. von Kotzebue este reprezentat în portretul de la Sibiu nu prezintă însă nici una dintre aceste caracteristici, pentru că (așa cum rezultă din biografia sa) nu este vorba nici de o armă corespunzătoare clasei a IV-a a Ordinului *Sf. Ana* și nici de o sabie a Ordinului *Sf. Gheorghe*. Reglementările privind portul armelor din aur nu erau încă pe deplin codificate la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80 ai secolului al XIX-lea²⁶, deci la aproape un deceniu de la realizarea portretului de la Sibiu al generalului P.D. von Kotzebue. În cazul mării ținute a celor decorați cu săbii de aur, regulamentele impuneau purtarea acestor arme, cu însemnele lor distinctive, cu mențiunea că, spre deosebire de ofițeri, generalii purtau aceste arme fără șnur în culorile lentei și ciucuri²⁷, ceea ce și explică lipsa acestor accesorii ale sabiei în tabloul păstrat la Sibiu.

¹⁷ V.A. Durov, *Ордена Российской империи*, 2007, p. 96; cf. Idem, *Русское наградное оружие*, p. 120.

¹⁸ *Ibidem*, p. 160.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 174 și 180.

²⁰ Idem, *Ордена Российской империи*, p. 102.

²¹ *Ibidem*, p. 100.

²² A.N. Kulinsky, *op. cit.*, p. 233; N.N. Gladkov, *История государства Российского в наградах и знаках*, vol. I, Sankt-Peterburg, ООО Издательство «Полигон», 2003, pp. 61sq. și 82, fig. 21; cf. V.A. Durov, *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, pp. 11 și 39, fig. 14.

²³ A.N. Kulinsky, *op. cit.*, p. 232sq.; V.A. Durov, *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, pp. 10 și 29, fig. 5.

²⁴ Idem, *Ордена Российской империи*, p. 106.

²⁵ *Ibidem*, p. 111.

²⁶ A.N. Kulinsky, *op. cit.*, p. 232.

²⁷ V.A. Durov, *Ордена Российской империи*, p. 109.

La gât generalul poartă crucea Ordinului Sf. Gheorghe clasa a III-a (**Fig. 4/1**)²⁸. Peste veston, în diagonală, pe umărul drept, dar pe sub epoletul de pe acesta, apoi pe sub fireturile cu eghileți, trece eșarfa de culoare albastru deschis a Ordinului Sf. Andrei (**Fig. 6/1**)²⁹, pe care este fixată crucea Ordinului Imperial Sf. *Principe Aleksandr Nevskii* (**Fig. 6/2**)³⁰, iar dedesubt insigna Corpului Pajilor (**Fig. 6/3**)³¹. Pe șoldul stâng, deasupra brâului alb în care sunt împletite trei fâșii roșii, eșarfa Ordinului Sf. Andrei suprapune lenta negru-roșie-neagră a Ordinului Sf. Vladimir, cu însemnul aferent suspendat de aceasta (**Fig. 5/1**)³².

Pe partea stângă a pieptului sunt înșirate mai multe decorații, dintre care mai ușor de determinat sunt (de la stânga spre dreapta): crucea Ordinului Sf. Gheorghe clasa a IV-a (**Fig. 7/1**)³³, Ordinul Imperial și Regal *Vulturul Alb* (**Fig. 7/2**)³⁴, crucea Ordinului Sf. Ana clasa a II-a, cu coroană imperială și spade (**Fig. 7/3**)³⁵. Această versiune a Ordinului Sf. Ana clasa a II-a dovedește înalta apreciere a împăratului pentru faptele de arme pentru care decorația a fost conferită³⁶. Identificarea acestor trei decorații, deși mai puțin detaliat redată, este confirmată și de culorile lentelor lor: galbenă cu trei dungi negre pentru Ordinul Sf. Gheorghe, albastră pentru Ordinul *Vulturul Alb* și roșu cu margini galbene subțiri pentru Ordinul Sf. Ana³⁷. Urmează apoi trei medalii rotunde de culoare gri gălbui (**Fig. 7/4-6**), cu lente în culorile a trei ordine diferite (Sf. Vladimir, Sf. Gheorghe și Sf. Andrei). Ele ar putea fi medaliile *În amintirea războiului din 1853-1856*, toate din bronz³⁸. Dintre acestea, cea cu lenta în culoarea Ordinului Sf. Andrei a fost acordată tuturor militarilor care nu primiseră medalia cu lenta în culoarea Ordinului Sf. Gheorghe, precum și luptătorilor din forțele neregulate, regimentelor de cazaci din Malorusia și surorilor de caritate care și-au exercitat activitatea chiar în zona de conflict, pe când cea cu lenta în culoarea Ordinului Sf. Vladimir a fost conferită tuturor gradelor militare, precum și celui mai vârstnic reprezentant al fiecărei familii nobiliare, dar nu spre a fi purtată, ci spre a fi transmisă urmașilor³⁹. Spre deosebire de medaliile conferite civililor, care erau dintr-un bronz de culoare mai închisă, cele

²⁸ Idem, *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, p. 11.

²⁹ N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 82.

³⁰ V.A. Durov, *op. cit.*, p. 23, fig. 3.

³¹ I.G. Spasskii, *Иностранные и русские ордена до 1917 года*, Moskva, Вече, 2009, fig. 57/4.

³² V.A. Durov, *op. cit.*, p. 34, fig. 2.

³³ *Ibidem*, p. 28, fig. 3.

³⁴ *Ibidem*, p. 42, fig. 3; cf. Krzysztof Filipow, *Order Orła Białego*, Warszawa, Wydawnictwo "Łuk", 1995, p. 38.

³⁵ V.A. Durov, *op. cit.*, p. 38, fig. 12.

³⁶ *Ibidem*, p. 11.

³⁷ N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 82.

³⁸ *Ibidem*, p. 331.

³⁹ *Ibidem*.

pentru militari erau confecționate dintr-un bronz de culoare mai deschisă⁴⁰, încât din punct de vedere cromatic redarea lor este destul de realistă, în comparație cu tonul folosit pentru redarea nasturilor de alamă. Evident, medalia cu lenta în culoarea Ordinului *Sf. Gheorghe* (**Fig. 7/5**) nu poate fi tot una acordată *În amintirea războiului din 1853-1856*, căci altfel P.D. von Kotzebue nu ar putea avea și medalia cu lenta în culoarea Ordinului *Sf. Andrei*. De aceea, considerăm că este vorba de o altă medalie, acordată însă tot în legătură cu Războiul Crimeii, anume *Pentru apărarea Sevastopolului*, dar care era din argint⁴¹. Imediat după aceste trei medalii urmează crucea neagră cu lentă albastră cu două dungi bleumarin (**Fig. 7/7**) a Ordinului *Virtuti Militari* clasa a III-a⁴² al coroanei poloneze, oficial numit *Medalia Militară Poloneză* (*Medal Wojskowy Polski*) în perioada 1815-1831. În realitate, însă, în tablou nu este reprezentat acest ordin, eliminat în 1832 din sistemul ordinelor imperiale și regale ale Imperiului rus (ca urmare a revoltei poloneze izbucnite la 29 noiembrie 1830), ci *Insigna Poloneză a Onoarei* (*Polski Znak Honorowy*), instituită la 31 decembrie 1831 în locul acestei decorații (pe care o și imită) și care a fost acordată militarilor ruși care au luptat pentru reprimarea revoltei⁴³, iar în perioada 1834-1837 și celor care nu au participat direct la aceste operațiuni, dar făceau parte din efectivele unităților implicate⁴⁴. Având în vedere că în această campanie P.D. von Kotzebue a fost răsplătit cu sabia de aur (dar fără briliante) și gradul de colonel⁴⁵, înseamnă că primise clasa a III-a a acestei decorații⁴⁶, corespunzătoare gradului de cavaler, care a fost acordată ofițerilor de stat major, iar decorația era purtată pe piept⁴⁷, cum și este reprezentată în tabloul de la Sibiu. Cele două medalii care urmează după *Insigna Poloneză a Onoarei* (respectiv, cea argintie cu lenta în culorile Ordinului *Sf. Gheorghe* și cea aurie cu lenta în culoarea Ordinului *Sf. Andrei*), sunt mai greu de identificat: prima (**Fig. 7/8**) ar trebui să fie *Pentru slujire și vitejie* (1869), emisă pentru aniversarea centenarului Ordinului *Sf. Gheorghe*, însă ea ar fi trebuit să fie aurie⁴⁸, iar a doua (**Fig. 7/9**) *Pentru truda de eliberare a țăranilor* (1861)⁴⁹. Licența în ceea ce privește culoarea medaliei jubiliare *Pentru slujire și vitejie* își găsește explicația în faptul că atât

⁴⁰ V.A. Durov, *op. cit.*, p. 14.

⁴¹ N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 327; cf. V.A. Durov, *op. cit.*, p. 14.

⁴² *Ibidem*, p. 42, fig. 6.

⁴³ František Lobkowicz, *Encyklopedie řádů a vyznamenání*, Praha, Nakladatelství Libri, 1999, p. 120sq.; N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 75; V.A. Durov, *Ордена Российской империи*, p. 190.

⁴⁴ S.V. Potrașkov, *Награды России*, Moskva, Издательство «Эксмо», 2009, p. 141.

⁴⁵ *РБС*, p. 359.

⁴⁶ N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 75.

⁴⁷ S.V. Potrașkov, *op. cit.*, p. 141.

⁴⁸ N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 350sq., fig. 230.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 344, fig. 221.

medalia următoare, *Pentru truda de eliberare a țăranilor*, cât și nasturele de metal din imediata ei vecinătate și parțial suprapus de aceasta sunt de culoare aurie.

Sub aceste decorații, dar pe verticală, se găsesc alte câteva: steaua Ordinului *Sf. Andrei* (**Fig. 8/1**)⁵⁰, steaua Ordinului *Sf. Vladimir*, varianta "cu spade pe ordin" (с мечами над орденом) (**Fig. 8/2**)⁵¹ și cel mai probabil crucea Ordinului *Sf. Vladimir* clasa a IV-a (**Fig. 8/3**)⁵², aceasta din urmă ușor de confundat cu crucea *Pentru serviciul în Caucaz*⁵³, acordată celor care în perioada 1859-1864 au participat activ la luptele din această regiune și care, într-adevăr, era purtată pe partea stângă a pieptului, mai jos de toate celelalte ordine și decorații. Crucea Ordinului *Sf. Vladimir* clasa a IV-a poate avea brațele din email de culoare roșie sau chiar vișinie închisă, cu spade aurii, în vreme ce crucea *Pentru serviciul în Caucaz* este neagră cu spade argintii. Pentru că ambele decorații ar fi fost greu vizibile pe fondul negru al vestonului uniformei generalului, artistul a recurs la licența reprezentării unei cruci aurii cu spade, de asemenea aurii. Ciudata poziție a acestei presupuse insigne a clasei a IV-a a Ordinului *Sf. Vladimir*, care este purtată nu pe piept, ci sub steaua Ordinului *Sf. Andrei* și aceea a Ordinului *Sf. Vladimir*, nu surprinde decât în aparență. Ordinul *Sf. Vladimir* trebuia purtat tot timpul, iar în cazul decorării cu un ordin superior (precum, de pildă, Ordinul *Sf. Andrei*) cel dintâi își schimba doar locul pe mundurul uniformei⁵⁴. Varianta cu spade a ordinului a fost acordată după 5 august 1855, pentru merite militare, iar atunci când clasa acordată pentru merite militare era inferioară celei acordată pentru merite civile, până la sfârșitul anilor '70 ai secolului al XIX-lea (când s-a generalizat permisiunea purtării simultane și a insignei de clasă inferioară), peste raza superioară a insignei de clasă superioară erau aplicate așa-zisele "spade pe ordin"⁵⁵. Prin urmare, P.D. von Kotzebue a primit steaua Ordinului *Sf. Vladimir* cu "spade pe ordin" pentru merite militare, dar o poartă (probabil ca un privilegiu) simultan cu insigna clasei a IV-a a ordinului, primită după cum se știe tot pentru merite militare, în campania din 1826-1828 împotriva Persiei⁵⁶. Chiar sub capătul inferior al eșarfei Ordinului *Sf. Andrei* se văd vârfulurile a două raze ale stelei unui ordin, deloc ușor de identificat (**Fig. 8/4**), dar cu siguranță nu *Sf. Ana*, deoarece aceasta era singura dintre toate stelele ordinelor rusești purtată pe partea dreaptă, potrivit tradiției Casei de Hollstein-Gottorp, fondatoarea ordinului⁵⁷. De aceea, e greu de spus dacă ar putea fi steaua

⁵⁰ V.A. Durov, *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, p. 18, fig. 3.

⁵¹ *Ibidem*, p. 35, fig. 8.

⁵² *Ibidem*, p. 35, fig. 18.

⁵³ *Ibidem*, p. 46, fig. 1.

⁵⁴ Idem, *Ордена Российской империи*, pp. 133-137.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 139; cf. Serghei Stanislavovici Șișkov, *Награды России 1698-1917/Awards of Russia 1698-1917*, vol 1, Vladivostok, Фотостудия «Роллфильм», 2003, p. 272.

⁵⁶ *РБС*, p. 359.

⁵⁷ V. A. Durov, *op. cit.*, p. 149.

Ordinului *Vulturul Alb* sau steaua Ordinului *Sf. Stanislav*. Indiferent de steaua cărui ordin ar fi vorba, acest detaliu reprezintă un argument suplimentar că decorația de deasupra nu poate fi crucea *Pentru serviciul în Caucaz*, care potrivit statutelor trebuia purtată pe partea stângă a pieptului, mai jos decât ordinele și medaliile⁵⁸.

Ipoieza noastră este susținută și de faptul că, în vreme ce se cunoaște că P.D. von Kotzebue a fost decorat cu Ordinul *Sf. Vladimir* clasa a IV-a pentru lupta în Caucaz împotriva Persiei⁵⁹, nu există totuși nici o dovadă că ar fi participat activ și la campania din Caucaz în anii 1859-1864. Trebuie precizat însă că, în conformitate cu o dispoziție din 17 martie 1835, Ordinul *Vulturul Alb* a fost rânduit de îndată după Ordinul *Sf. Aleksandr Nevskii* în ordinea generală de precedență a ordinele rusești și că abia în 1899 deținătorilor Ordinului *Sf. Aleksandr Nevskii* li s-a interzis purtarea stelei Ordinului *Vulturul Alb*, stabilindu-se că deținătorii Ordinului *Sf. Andrei* trebuie să poarte crucea (insigna) Ordinului *Vulturul Alb* pe piept, la stânga de Ordinul *Sf. Gheorghe* și de Ordinul *Sf. Vladimir* clasa a IV-a⁶⁰. Trebuie remarcat că, deși portretul lui P.D. von Kotzebue a fost pictat în 1871 (deci înaintea acestor reglementări), pentru Ordinul *Vulturul Alb* ordinea precedenței este respectată, atât în raport cu Ordinul *Sf. Aleksandr Nevskii*, cât și cu Ordinul *Sf. Gheorghe*. Acoperirea celei mai mari părți a stelei unui ordin cu eșarfa Ordinului *Sf. Andrei* ar putea fi o interesantă și ingenioasă licență a pictorului, care nu a avut destul spațiu pentru a reprezenta atât Ordinul *Vulturul Alb*, cât și Ordinul *Sf. Stanislav*, ambele nemenționate în biografia lui P.D. von Kotzebue din *Lexiconul Biografic Rusesc*, dar pe care generalul le-a primit cu siguranță, potrivit reglementărilor în vigoare, după cum vom arăta mai jos.

Alături de steaua Ordinului *Sf. Vladimir*, mai la dreapta, pare a se găsi o cruce mică de tip maltez, cu email alb (**Fig. 8/5**), care (din motive cronologice și ținând de gradul militar al personajului portretizat) nu poate fi identificată totuși cu crucea Ordinului *Sf. Ioan de la Ierusalim*, dăruită de obicei soldaților⁶¹, pentru că în 1810 acordarea acestui ordin a încetat⁶². În 1811 averea ordinului a fost predată trezoreriei, iar actele prioratelor sale către arhive⁶³, de unde opinia larg răspândită că purtarea însemnelor ordinului ar fi fost interzisă supușilor ruși⁶⁴. O astfel de interdicție pare să fi fost totuși posibilă în perioada 1810/1811-1817, căci în 1817 s-a anunțat că portul însemnelor ordinului este permis celor cărora le fuseseră

⁵⁸ N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 346.

⁵⁹ *PBC*, p. 359.

⁶⁰ S.S. Șişkov, *op. cit.*, p. 272.

⁶¹ V.A. Durov, *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, p. 40, fig. 5.

⁶² N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 67; cf. S.V. Potraşkov, *op. cit.*, p. 93.

⁶³ *Ibidem*, p. 93.

⁶⁴ V.A. Durov, *op. cit.*, p. 11.

conferite⁶⁵, deși chiar în acel an, în conformitate cu o decizie guvernamentală, activitatea Ordinului Militar Ospitalier Suveran al Sf. Ioan și-a încetat activitatea în Rusia⁶⁶. După moartea comandorilor săi ereditari de aici, urmașii lor au pierdut dreptul de a mai purta acest titlu și însemnele sale⁶⁷, și abia la începutul secolului al XX-lea, prin aprobări speciale (acordate de obicei cu prilejul unor aniversări), o cruce malteză, din email alb, a devenit insigna unor unități de prestigiu, a căror existență este legată de împăratul Pavel I, Marele Maestru al ordinului (1798-1801): corpul ofițerilor Regimentului 2 Husari de Gardă din Pavlograd (aprobată la 21 octombrie 1908, cu prilejul aniversării centenarului bătăliei de la Preussisch-Eylau)⁶⁸, bateria 4 a Brigăzii 1 de Artilerie (aprobată în 1912)⁶⁹ și bateria 4 a Brigăzii 27 de Artilerie (aprobată în 1911)⁷⁰. În aceeași perioadă, insigne cu acest simbol au mai fost aprobate și pentru diferite unități militare care, în general, nu aveau o legătură directă sau evidentă cu Pavel I: în 1908 pentru a Regimentului 93 Infanterie din Irkutsk al marelui duce Mihail Aleksandrovici⁷¹, în 1909 pentru Regimentul 14 Infanterie din Olonețk al regelui Petru I al Serbiei⁷², în 1911 pentru Cazacii Gărzii Imperiale⁷³ și pentru Brigada 3 Artilerie de Gardă⁷⁴, și în 1912 pentru Regimentul 116 Infanterie din Maloiaroslavsk⁷⁵. Cea mai cunoscută insignă sub formă de cruce malteză aparține, însă, desigur, Corpului Pajilor, înființat în 1759 și reorganizat în 1802 ca instituție de învățământ: este vorba nu numai de vechea insignă a Corpului Pajilor⁷⁶, purtată de către P.D. von Kotzebue în portretul său de la Sibiu peste eșarfa Ordinului *Sf. Andrei*, ci și de noua insignă a elevilor și absolvenților amintitului Corp al Pajilor, inspirată de cea veche și aprobată la 18 martie 1902, cu prilejul centenarului instituției⁷⁷. Alte două corpuri de prestigiu, înființate de asemenea anterior domniei lui Pavel I, au primit ca insignă tot o cruce malteză: Corpul Cadeților Marini, în 1910⁷⁸ și Corpul 1 Moscovit de Cadeți al împărătesei Ecaterina I, în 1909⁷⁹. Datorită impactului pe care exemplul Corpului

⁶⁵ N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 67.

⁶⁶ S.V. Potrașkov, *op. cit.*, p. 93.

⁶⁷ V.A. Durov, *Ордена Российской империи*, p. 175.

⁶⁸ E.N. Șeveleva, *Назрудные знаки русской армии*, Sankt-Peterburg, Издательство «Фарн», 1993, p. 10, pl. 19/2.

⁶⁹ N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 504, fig. 527.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 505, fig. 531.

⁷¹ *Ibidem*, p. 493sq., fig. 500.

⁷² *Ibidem*, p. 491, fig. 491.

⁷³ *Ibidem*, p. 487, fig. 481.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 488, fig. 484.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 494, fig. 504.

⁷⁶ I.G. Spasskii, *op. cit.*, fig. 57/4.

⁷⁷ E.N. Șeveleva, *op. cit.*, p. 107, pl. 36/2; N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 511, fig. 539-540.

⁷⁸ *Ibidem*, pp. 511sq. și 541.

⁷⁹ N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 514sq., fig. 547.

Pajilor și valorile sale etice l-au avut asupra întregului sistem al învățământului militar rusesc, la începutul secolului al XX-lea crucea malteză a fost adoptată ca insignă și de către unele instituții de învățământ militar (purtând de obicei numele împăraților fondatori sau al moștenitorului tronului), precum Școala Militară *Pavel I* (la 7 decembrie 1898, cu prilejul centenarului instituției)⁸⁰, Școala de Ingineri Militari *Nicolae I* de la St. Petersburg (la 14 iunie 1866)⁸¹ și Școala de Ingineri Militari *Aleksei* de la Kiev (în 1916)⁸².

Având în vedere datarea tabloului, dar și biografia lui P.D. von Kotzebue, cealaltă decorație sub forma crucii malteze reprezentată în portretul de la Sibiu al generalului (**Fig. 7/5**) nu poate fi identificată cu nici una dintre aceste insigne, ceea ce ne determină să credem că ar putea fi vorba, mai curând, de insigna specială din argint din 17 aprilie 1863, acordată pentru aplicarea eliberării țăranilor din șerbie⁸³, pe care pictorul a reprezentat-o însă incorect și mai puțin detaliat, fără cercul care reprezintă o cunună. Având în vedere că P.D. von Kotzebue a devenit general guvernator al Noii Rusii și Basarabiei la 12 decembrie 1862, deci la aproape doi ani după edictul împăratului Alexandru II (19 februarie 1861), citit în catedrala din Chișinău la 5 martie 1861⁸⁴, este greu de spus dacă ambele distincții acordate pentru eliberarea țăranilor din șerbie se referă la activitatea desfășurată în acest sens ca moșier, în Livonia ori și în calitate de general guvernator al Noii Rusii și Basarabiei. Oricum, în Basarabia, această reformă a avut un impact mai mic decât în alte regiuni ale Imperiului, pentru că de ea au beneficiat doar cca. 12.000 persoane, dintre care cele mai multe fuseseră aduse din Rusia, în general pentru activități neagricole⁸⁵.

Este de observat că unele dintre decorațiile lui P.D. von Kotzebue reprezentate în tabloul de la Sibiu nu sunt menționate în biografia generalului publicată în 1903 în *Lexiconul biografic rusesc* editat de A.A. Polovțov⁸⁶. Este vorba de Ordinul *Vulturul Alb*, de Ordinul Sf. *Aleksandr Nevskii*, de Insigna Poloneză a Onoarei, de medaliile acordate pentru Războiul Crimeii, de medalia *Pentru slujire și vitejie* și de decorațiile legate de eliberarea țăranilor din șerbie. Nemenționarea unora dintre ordinele reprezentate în biografia lui P.D. von Kotzebue, care pune accent pe meritele sale militare, își poate găsi o explicație în faptul că este posibil ca unele să-i fi fost conferite fie odată cu Ordinul Sf. *Andrei* (1870), fie chiar mai devreme, după ce a primit sabia de aur cu briliante (1854) sau

⁸⁰ E.N. Șeveleva, *op. cit.*, p. 99, pl. 33/5.

⁸¹ *Ibidem*, p. 90, pl. 33/6; N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 520, fig. 562.

⁸² N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 521, fig. 563.

⁸³ *Ibidem*, p. 345, fig. 226.

⁸⁴ P.A. Krușevan (red.), *op. cit.*, p. 133.

⁸⁵ Keith Hitchins, *Rumania: 1866-1947*, Oxford, Clarendon Press, 1994, p. 242sq.

⁸⁶ *PBC*, pp. 358-360.

odată cu aceasta. Într-adevăr, conform unui regulament din 28 martie 1861, persoanelor cărora li se conferiseră arme din aur cu briliante primeau și Ordinul *Sf. Aleksandr Nevskii*⁸⁷. Chiar dacă nu fuseseră anterior decorați cu alte ordine rusești, deținătorilor Ordinului *Sf. Andrei* li se conferea, începând cu 16 august 1805, Ordinul *Sf. Aleksandr Nevskii* și Ordinul *Sf. Ana* clasa I, iar de la 13 decembrie 1831 ei primeau, simultan, Ordinul *Vulturul Alb* și *Sf. Stanislav* clasa I⁸⁸. Dar, după cum vom arăta ulterior, în ceea ce privește Ordinul *Vulturul Alb*, există și posibilitatea (foarte verosimilă, după părerea noastră) ca P.D. von Kotzebue să-l fi primit cu ocazia reprimării revoltei poloneze din 1831 și, prin urmare, ca el să fi fost decorat cu Ordinul *Sf. Stanislav* clasa I abia în 1870. Nemenționarea medaliilor acordate pentru războiul Crimeii este explicabilă prin faptul că au fost conferite unui mare număr de militari și civili, precum și surorilor de caritate⁸⁹. Decorațiile pentru eliberarea țăranilor din șerbie au fost de asemenea acordate unui mare număr de persoane, fie ei moșieri sau funcționari publici și ca urmare nu au fost menționate în biografia generalului. *Insigna Poloneză a Onoarei* a fost și ea conferită multor persoane⁹⁰, dar nu este menționată în amintitul Lexicon biografic rusesc alături de acordarea unei săbii de aur și avansarea în grad obținută de P.D. von Kotzebue cu prilejul operațiunilor de reprimare a revoltei poloneze din 1831. O altă distincție care nu este menționată în biografia publicată în amintitul lexicon, anume medalia jubiliară *Pentru slujire și vitejie*, a fost de asemenea conferită multor militari.

Izvoarele oficiale confirmă însă data conferirii Ordinului *Sf. Gheorghe* clasa a III-a lui P.D. von Kotzebue⁹¹, precum și primirea sabiei de aur cu briliante, însă la 10 noiembrie 1854⁹² și, deși pentru asediul Silistrei, totuși nu în aprilie 1854 (când a avut loc acesta), cum se menționează amintitul Lexicon biografic rusesc editat de A.A. Polovțov⁹³, ci mai târziu. În schimb, în listele oficiale ale celor care au fost distinși cu arme din aur pentru reprimarea revoltei poloneze din 1831, numele lui P.D. von Kotzebue nu este deloc menționat⁹⁴, ci doar acela al rudei sale, Aleksandr Karlovici Kruzenștern, decorat la 28 august 1831⁹⁵. În schimb, în lista celor decorați cu Ordinul *Sf. Andrei* întocmită de S.S. Șișkov se afirmă că acest ordin i-ar fi fost

⁸⁷ V.A. Durov, *op. cit.*, p. 45.

⁸⁸ S.S. Șișkov, *op. cit.*, p. 98.

⁸⁹ V.A. Durov, *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, p. 13sq.; cf. N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 331.

⁹⁰ F. Lobkowicz, *op. cit.*, p. 120sq.; N.N. Gladkov, *op. cit.*, p. 75; V.A. Durov, *Ордена Российской империи*, p. 190; S.V. Potrașkov, *op. cit.*, p. 141.

⁹¹ *Военной Ордень Св. Георгия*, p. 90.

⁹² E.E. Ismailov, *Золотое оружие с надписью «За храбрость». Списки кавалеров, 1788-1913*, Moskva, Старая Басманная, 2007, p. 234.

⁹³ *РБС*, p. 359.

⁹⁴ E.E. Ismailov, *op. cit.*, pp. 194-199.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 196.

conferit lui P.D. von Kotzebue la 28 iunie 1866 și că în 1870 el ar fi primit steaua cu diamante a ordinului⁹⁶, rezervată pentru cei mai înalți demnitari. Conferirea celui mai înalt ordin rusesc la o dată așa de timpurie ar fi foarte greu de explicat exclusiv prin meritele militare ale lui P.D. von Kotzebue, mai ales dacă se are în vedere faptul că Ordinul *Sf. Andrei* era acordat guvernatorilor de provincii pentru "*servicii valoroase și loiale*" după cel puțin 10 ani de exercitare a mandatului⁹⁷.

Având în vedere reglementările privind portul decorațiilor de către cavalerii Ordinului *Sf. Andrei*⁹⁸, se constată de asemenea că în portretul lui P.D. von Kotzebue unele decorații (Ordinul *Sf. Aleksandr Nevskii* și Ordinul *Sf. Ana* clasa a II-a) nu sunt purtate la gât, conform cu acestea, ci pe partea stângă a pieptului. O excepție o reprezintă Ordinul *Vulturul Alb*, care în cazul cavalerilor Ordinului *Sf. Andrei* trebuia purtat pe piept, în stânga Ordinului *Sf. Gheorghe* și *Sf. Vladimir* clasa a IV-a, ceea ce a impus adaptarea dimensiunii însemnelor de pe petlițe⁹⁹. Licențele pictorului sunt cu atât mai evidente, cu cât generalul, în calitate de cavaler al Ordinului *Sf. Andrei*, primise simultan (conform regulamentului) și Ordinul *Sf. Ana* clasa I, care nu este reprezentat și care trebuia purtat tot la gât. Întrucât însă generalul primise anterior Ordinul *Sf. Ana* clasa a IV-a, el avea dreptul de a purta simultan insignele tuturor claselor ordinului, ca o excepție de la regula care stabilea că în caz contrar era purtată doar insigna clasei celei mai înalte. În schimb, crucea Ordinului *Sf. Ana* clasa a II-a trebuia purtată la gât și nu pe piept, în partea stângă, cum este reprezentată în tablou. De asemenea, crucea Ordinului *Sf. Vladimir* clasa a IV-a se poartă pe piept, în partea stângă, nu puțin deasupra centurii (ca în tabloul de la Sibiu), însă (așa cum am arătat) aici aceasta pare a fi un privilegiu, datorat decorării generalului cu steaua "*cu spade pe ordin*" a aceluiași ordin¹⁰⁰. Tot peste eșarfa Ordinului *Sf. Andrei*, P.D. von Kotzebue poartă și insigna Corpului Pajilor, probabil și cu scopul de a atrage atenția asupra a două momente importante și, totodată, simbolice din cariera sa militară (anume începutul și apogeul ei), ipoteză susținută de faptul că Ordinul *Sf. Andrei* i-a fost acordat cu prilejul celei de a cincizecea aniversări a intrării sale în corpul ofițeresc¹⁰¹. Nerespectând reglementările oficiale de purtare a decorațiilor, intenția pictorului (care este posibil

⁹⁶ S.S. Șişkov, *op. cit.*, p. 140, nr. crt. 372.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 48.

⁹⁸ V. Kvadri, K. Konarjevskii, *Российские императорские и царские ордена. Краткий исторический очерк, выдержки из орденских статуты и правила ношения орденовъ*, Sankt-Peterburg, Типография П. П. Сойкина, 1901, p. 55.

⁹⁹ S.V. Potrașkov, *op. cit.*, p. 136sq.

¹⁰⁰ Pentru legile care reglementează portul ordinelor, precum și pensiile, obligațiile și privilegiile aferente celor decorați, vezi: E.E. Zamâslowski, I.I. Petrov, *Исторический очерк российских орденовъ и сборники их статуты*, Sankt-Peterburg, Типография В. С. Валашева, 1891; V. Kvadri, K. Konarjevskii, *op. cit.*, pp. 47-77.

¹⁰¹ *РБС*, p. 359.

să fi răspuns, de fapt, unei solicitări a comanditarului), pare a fi fost mai curând aceea de a reprezenta pe cât posibil toate ordinele (inclusiv de clasă inferioară) și medaliile conferite generalului, ca o expresie a recunoașterii oficiale a meritelor acestuia, cu atât mai mult cu cât este vorba de un portret privat, destinat a rămâne ca amintire în familia personajului portretizat. Aceasta este și explicația faptului că Ordinul *Vulturul Alb* este atât de imprecis desenat, încât deși poate fi ușor recunoscut, nu se poate preciza însă dacă este vorba de varianta militară, cu spade¹⁰², sau de varianta civilă, fără spade¹⁰³. O examinare de detaliu arată însă că pictorul desenase inițial în mod cert varianta civilă, fără spade, dar că ulterior a procedat la o retușare prin aplicarea unei pete de albastru (în culoarea lentei ordinului, corect redată), sugerând o fundă care acoperă capetele vulturului bicefal rusesc și spațiul de sub coroana imperială (unde ar trebui să se găsească spadele). Cu toate că varianta cu spade a Ordinului *Vulturul Alb* a început să fie conferită, special pentru merite militare, începând cu 1855¹⁰⁴, această intervenție a pictorului, cerută evident chiar de către P.D. von Kotzebue, este destul de dificil de explicat. Având în vedere biografia lui P.D. von Kotzebue, care nu menționează nici decorarea sa cu Ordinul *Vulturul Alb* și nici cu *Insigna Poloneză a Onoarei* în grad de cavalier cu prilejul reprimării revoltei poloneze din 1831, pare mai probabil ca el să fi primit Ordinul *Vulturul Alb* tot în 1831 și nu mai târziu, în perioada 1855-1859, când a ocupat funcția de comandant al Corpului 5 de armată și de șef de stat major al Armatei I și, totodată, pe aceea de comandant al Regimentului 60 de Infanterie din Zamość¹⁰⁵. Într-adevăr, în situația decorării sale cu Ordinul *Vulturul Alb* pentru participarea sa la reprimarea amintitei revolte poloneze, el nu putea primi *decât varianta mai veche, fără spade*, a ordinului, pe când funcțiile militare din perioada 1855-1859 (*deci de după apariția variantei militare a ordinului*) nu justifică nicidecum decorarea sa pentru merite civile. De aceea, se poate concluziona că intervenția pictorului a fost cerută pentru a elimina eventualele suspiciuni ale unor răuvoitori, care nu cunoșteau că generalul fusese decorat cu Ordinul *Vulturul Alb înainte de 1855*, deci cel mai probabil pentru participarea sa la reprimarea revoltei poloneze din 1831 și pentru a evita falsificarea realității, prin reprezentarea variantei militare a ordinului, inexistentă pe atunci, dar binecunoscută privitorilor mai tineri, contemporani cu realizarea portretului.

În actualul stadiu al cercetărilor, acest tablou datat în 1871 din colecția Muzeului Național Brukenthal este singurul portret pictat al generalului P.D. von Kotzebue, care pe atunci rezida la Odessa, ca general guvernator al Noii Rusii și Basarabiei, și comandant al districtului militar Odessa. Prin urmare, este foarte

¹⁰² K. Filipow, *op. cit.*, p. 38.

¹⁰³ V.A. Durov, *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, p. 42, fig. 3.

¹⁰⁴ S.V. Potrașkov, *op. cit.*, p. 136.

¹⁰⁵ *PBC*, p. 359.

probabil ca și portretul să fi fost pictat tot la Odessa. Stilistic, el este marcat de tradiția portretelor germane și austriece de militari din secolele XVIII-XIX, cu fundal simplu, fără elemente de peisaj, destinate mai curând galeriilor militare decât celor ale familiilor aristocratice. Dar poate tocmai pentru că portretul nu era destinat expunerii publice, într-o instituție militară sau administrativă rusească, ci într-o galerie familială, numele personajului portretizat lipsește, iar data executării tabloului, înscrisă extrem de vizibil, în dreapta jos, cu cifre roșii, nu este însoțită de prescurtarea з. (din *зода*), cum ar fi fost corect după normele ortografiei rusești.

P.D. von Kotzebue obișnuia să comunice în germană, limba sa maternă, iar pentru guvernul rus acest lucru poate că a fost considerat un avantaj, cum sugerează numirea sa (1881) ca președinte al Comisiei de revizuire a administrației militare, care trebuia să studieze avantajele modelului german față de sistemul rusesc existent, datorat lui Dmitri Alekseievici Miliutin¹⁰⁶. În memoriile lor, însă, contemporanii ruși¹⁰⁷ l-au privit pe P.D. von Kotzebue în general nefavorabil, ca pe un străin carierist și arogant, urât ca înfățișare. Astfel, Piotr Kononovici Menkov (1814-1875), un ofițer apreciat pentru inteligența sa¹⁰⁸, care spre sfârșitul Războiului Crimeii era șeful de stat major al Corpului 2 Infanterie, dar care în 1857, ca urmare a relațiilor sale tensionate cu P.D. von Kotzebue (pe atunci, șeful de stat major al Armatei 1), a fost demis și numit general intendent al Statului Major General, îl descrie pe acesta din urmă ca fiind mic de înălțime, măsurând de-abia 2 *аршины* fără 1 *вершок* (adică 2 coți fără 1/16, respectiv 138 cm) și că avea figura mereu spălată, rasă, netedă, cu ochi lipsiți de viață, dar veșnic zâmbitoare, adăugând că în Caucaz și-ar fi cumpărat "*reputația*" și că îi favoriza pe germani. Aceste zvonuri cu privire la campania din Caucaz erau, desigur, cunoscute și lui P.D. von Kotzebue, fapt care explică solicitarea retușării Ordinului *Vulturul Alb*, conștient de existența unor clewetiri cu privire la cariera sa, mai ales printre ofițerii tineri, care nu îi cunoșteau în mod direct faptele de arme, din campanii purtate împreună. Descrierea înfățișării lui P.D. von Kotzebue este, de asemenea, aproape pe deplin susținută de o atentă examinare a portretului din colecția Muzeului Național Brukenthal. În memoriile sale, generalul Piotr Dmitrievici Parensov (1843-1914), care la 1876 îl descrie drept "*destul de ager și sănătos, dar tare urât*"¹⁰⁹, relatează o anecdotă cunoscută pe atunci printre răuvoitorii din rândurile ofițerimii ruse, potrivit căreia statura scundă a lui P.D. von Kotzebue a făcut ca acesta să fie

¹⁰⁶ B.W. Menning, *op. cit.*, p. 96.

¹⁰⁷ P.K. Menkov, *Записки*, Sankt-Peterburg, 1898; P.D. Parensov, *Изъ прошлого. Воспоминанія офицера Генеральнаго штаба*, vol. I, Sankt-Peterburg, В. Березовский, 1901.

¹⁰⁸ John Shelton Curtiss, *The Russian Army under Nicholas I, 1825-1855*, Durham, Duke University Press, 1965, p. 295.

¹⁰⁹ P.D. Parensov, *op. cit.*, p. 9.

comparat cu o maimuță la Berlin, unde venise ca membru al unei delegații ruse trimise acolo după războiul franco-prusac din 1870-1871¹¹⁰, deci nu mai devreme de 10 mai 1871, chiar în anul în care a fost pictat portretul aflat în prezent în colecția Muzeului Național Brukenthal.

Acuzațiile lui P.K. Menkov referitoare la campania din Caucaz par contrazice de întreaga carieră a lui P.D. von Kotzebue, iar în memorialistica militară rusă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea cu greu se pot găsi dovezi îndeajuns de concludente pentru a argumenta existența unei atitudini inechitabile față de ruși în raport cu germanii din partea acestuia din urmă. În 1845, P.D. von Kotzebue auzise de la feldmareșalul Ivan Fiodorovici Paskevici (1782-1856) de intenția împăratului Nicolae I de a i-l numi pe generalul Mihail Dmitrievici Gorceakov (1793-1861) ca aghiotant și afirmase (cu oarecare temei) despre acesta din urmă că este o marionetă și un ignorant, care nu îi este de folos, pentru că prințul (deși era cunoscut ca un om viteaz, cinstit, generos, liniștit și răbdător) nu avea deloc spirit de inițiativă, iar îndelungatul și abrutizantul său serviciu sub comanda amintitului feldmareșal îl făcuse încă și mai sensibil și timid, și obișnuit să-și vadă subordonații intimidati, chinuți și degradați¹¹¹. Cum la începutul Războiului Crimeii, când armata rusă a ocupat principatele Moldovei și Valahia, P.D. von Kotzebue se găsea deja în subordinea prințului M.D. Gorceakov, care în 1855 a devenit comandantul suprem al forțelor ruse din Crimeea, avându-l din nou în subordine pe P.D. von Kotzebue (în calitate de șef de stat major al acestora), vechea opinie a acestuia din urmă despre prinț nu a putut fi uitată, nici de către adversari și nici de către prieteni. O apreciere exactă a rolului fiecăruia dintre acești doi comandanți în desfășurarea operațiilor din Crimeea și, în particular, a rezistenței Sevastopolului este extrem de dificilă și subiectivă, mai ales datorită deosebitei importanțe a acestor momente ale războiului și a puternicului lor impact afectiv în conștiința colectivă a poporului rus. Îndeobște, în ciuda unor dovezi neîndoielnice ale acțiunii sale eficiente în Caucaz (1820)¹¹², dar și ale curajului personal în timpul Războiului Crimeii¹¹³, pentru istoricii occidentali ai războiului Crimeii prințul M.D. Gorceakov are o imagine extrem de negativă: este descris ca un aristocrat extrem de miop, care se exprima de obicei în franceză și de-abia se putea face înțeles când vorbea rusește, și considerat un comandant incapabil, absent sau chiar slab de minte¹¹⁴, lipsit de inițiativă¹¹⁵, laș și vanitos, însă obedient față de

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 10.

¹¹¹ J.Sh. Curtiss, *op. cit.*, p. 296.

¹¹² A.J. Barker, *The War Against Russia, 1854-1856*, New York – Chicago – San Francisco, Holt, Rinehart and Winston, 1970, p. 72.

¹¹³ *Ibidem*, pp. 109 și 112.

¹¹⁴ Robert B. Edgerton, *Death or Glory: The Legacy of the Crimean War*, Oxford, Westview Press, 1999, p. 61.

împăratul Nicolae I¹¹⁶. La sfârșitul secolului al XIX-lea, în Rusia memoria colectivă îl reținuse însă pe prințul M.D. Gorceakov ca fiind una dintre cele mai mari personalități militare și ca o pildă de eroism și patriotism¹¹⁷, care după cum afirmă în memoriile sale Piotr Vladimirovici Alabin (1824-1896) fusese elogiât de către împărat încă de la sfârșitul campaniei de reprimare a Revoluției maghiare (1849) ca un comandant energic și capabil, colaborator de nădejde al feldmareșalului I.F. Paskevici¹¹⁸. Cu toate acestea, într-o însemnare din jurnalul său (23 martie 1855), generalul de brigadă Charles Ashe Windham (1810-1870), comandantul Diviziei 4, îl considera pe prinț un "om nou", un comandant insuficient de experimentat¹¹⁹.

Cu toate că meritele militare ale lui P.D. von Kotzebue i-au deschis posibilitatea unei avansări rapide, mai puțin obișnuită în epocă, datorită neîncrederii păstrate de-a lungul întregii sale domnii de către împăratul Nicolae I față de ofițerii de stat major, după revolta decembriștilor (1825)¹²⁰, printre ofițerii mai tineri P.D. von Kotzebue era perceput mai curând defavorabil, cu accente caricaturale, ca un străin parvenit, arogant și vanitos. Astfel, relatând misiunea sa la Varșovia (1876), generalul P.D. Parensov lasă să se înțeleagă că bârfitorii comentaseră că atitudinea arogantă pe care o avusese față de el P.D. von Kotzebue (care refuzase să-i întindă mâna, mișcând mereu un document dintr-o mână în alta) se datora faptului că, apropiindu-se de acesta, generalul-gubernator al Varșoviei a remarcat că ofițerul fusese decorat cu crucea Ordinului Coroanei Prusiei¹²¹. Clevetirile la care se referă P.D. Parensov ar fi putut insinua deci că purtarea arogantă a lui P.D. von Kotzebue s-ar datora invidiei pentru faptul că deși făcuse parte din amintita delegație trimisă la Berlin, el nu primise acest ordin care, cu toate că fusese instituit abia în 1861, era considerat echivalentul Ordinului *Vulturul Roșu* (instituit în 1792), al doilea ca importanță după Ordinul *Vulturul Negru* (instituit în 1701). Altmark, "leagănul Prusiei" și vatra strămoșilor lui P.D. von Kotzebue, este și vatra lui Otto von Bismark, născut la Schönhausen, lângă Stendal, motiv pentru care P.D. von Kotzebue aștepta poate să i se confere un alt ordin prusac. Ca urmare, o astfel de

¹¹⁵ J.Sh. Curtiss, *op. cit.*, p. 296; Paul W. Schroeder, *Austria, Great Britain and the Crimean War: The Destruction of the European Concert*, Ithaca-London, Cornell University Press, 1972, p. 138; A.J. Barker, *op. cit.*, pp. 11-12 și 287.

¹¹⁶ R.B. Edgerton, *op. cit.*, p. 210.

¹¹⁷ I.I. Krasovskii, *Изъ воспоминаний о войнѣ 1853-1856 годовъ. Дѣло на Черной рѣчкѣ 4 Августа 1855 года и князь Михаилъ Дмитриевичъ Горчаковъ*, în "Русскій архивъ", 2/7, Sankt-Peterburg, 1874, pp. 207-222; Князь М. Д. Горчаковъ.

¹¹⁸ P. Alabin, *Походныя записки въ 1849, 1853, 1854-56, 1877-78 годахъ*, vol. I, Samara, ТИП. И. П. Новикова, 1888, p. 138sq.

¹¹⁹ H.O. Mansfield, *Charles Ashe Windham: A Norfolk Soldier (1810-1870)*, Lavenham, Terence Dalton Limited, 1973, p. 109.

¹²⁰ Robert H.G. Thomas, Richard Scollins, *The Russian Army of the Crimean War 1854-56*, London, Osprey Publishing Ltd, 1991, p. 11.

¹²¹ P.D. Parensov, *op. cit.*, p. 9sq.

reacție neprietenoasă a lui P.D. von Kotzebue la vederea crucii Ordinului Coroanei Prusiei pe pieptul lui P.D. Parensov pare pe deplin credibilă, chiar dacă este susținută doar prin menționarea în treacăt a acestor opinii ale răuvoitorilor. Dar tocmai pentru că relatările lui P.D. Parensov (care fusese decorat cu Ordinul Coroanei Prusiei clasa a II-a în anul 1873) se referă la evenimente din 1876, deci nu mult ulterioare realizării tabloului din colecția Muzeului Național Brukenthal, ele dobândesc o însemnătate cu totul particulară, chiar dacă amintitul ofițer greșește afirmând despre P.D. von Kotzebue, pe care îl întâlnise la reședința acestuia din Palatul Regal de la Varșovia¹²², că pe atunci acesta din urmă avea gradul de general locotenent¹²³. Aceste constatări sunt extrem de importante pentru a înțelege adversitățile pe care P.D. von Kotzebue le-a avut de înfruntat din partea unor ofițeri ruși, care îl invidiau pentru încrederea de care s-a bucurat din partea împăraților Nicolae I și Alexandru II, tendențios percepută de către ei ca o consecință a tradiționalei favorizări a germanilor de către curtea imperială, în detrimentul rușilor, mai ales în armată.¹²⁴

Un eveniment important din viața lui P.D. von Kotzebue, bătălia de la Silistra (13 iunie 1854), în urma căreia el a fost distins cu spada de aur cu briliante¹²⁵, dar care și-a găsit reflectarea atât în opera, cât și în corespondența unor artiști francezi, pune în evidență modul cinstit în care el și-a construit cariera, cu vitejie și tenacitate. Chiar dacă nu există o legătură nemijlocită între P.D. von Kotzebue și percepția acestor evenimente de către artiștii francezi, discutarea acestora este totuși semnificativă pentru a evidenția modul în care, lipsită fiind de colaborarea unor reprezentanți în teatrul de operații, respectiv a unor martori nemijlociți ai evenimentelor, presa franceză reflecta evenimentele, cu extremă subiectivitate, ca urmare a implicării Franței în această nouă fază a confruntărilor ruso-otomane. Bătălia de la Silistra (dusă în timp ce forțele franco-britanice se concentrau la Varna, în vederea intervenției în Dobrogea), a inspirat un crochiu datorat lui Henry Valentin (1820-1855), publicat în revista pariziană *L'illustration* (nr. 593/8 iulie 1854), fără însă ca artistul (intens solicitat pentru cele mai variate comenzi, de la parăzi și recepții imperiale, până la design vestimentar și caricaturi) să fi fost prezent pe câmpul de luptă, ca martor ocular al evenimentelor. De aceea, la fel ca și în cazul unei reprezentări anonime a bătăliei de la Oltenița, din 23 octombrie 1854, datorată tot unui artist francez care reprezintă târgul valah ca pe un

¹²² *Ibidem*, p. 8sq.

¹²³ *Ibidem*, p. 9.

¹²⁴ Despre percepția ofițerilor germani din armata rusă, la mijlocul secolului al XIX-lea, vezi: Albert Seaton, Michael Roffe, *The Russian Army of the Crimea*, Reading, Osprey Publishing Limited, 1973, p. 12.

¹²⁵ *PBC*, p. 359.

oraș musulman, cu multe minarete și cupole de moschei ori bazare¹²⁶, lipsește orice relație cu realitatea topografică, detaliile de peisaj care ar permite identificarea locului bătăliei fiind înlocuite de norii de fum produși de descărcarea armelor de foc. În dreapta amintitei schițe a bătăliei de la Silistra, pe o colină, este reprezentată o baterie a artileriei otomane, în vreme ce în prim plan cavaleria, urmată de infanterie, atacă în forță infanteria rusă, care cu greu opune rezistență, în ciuda prezenței mobilizatoare a unor ofițeri¹²⁷. Deși destinat unei reviste care, evident, susține politica externă a lui Napoleon III, ostilă Rusiei, acest crochiu permite înțelegerea contextului în care împăratul și înaltul comandament al forțelor ruse a apreciat așa de mult faptele de arme ale lui P.D. von Kotzebue, un ofițer de infanterie în plină ascensiune, numindu-l șef al statului major al Armatei de Sud și al tuturor forțelor terestre și navale din Crimeea în februarie 1855¹²⁸, atunci când războiul s-a purtat pe pământ rusesc, în Crimeea, și, ca urmare, a fost privit ca un război patriotic, de apărare a țării. Pentru aceeași revistă franceză (nr. 595/22 iulie 1854), înfrângerea armatei ruse la Silistra (pe care dârzenia unor ofițeri ca P.D. von Kotzebue nu a putut-o totuși împiedica) este relatată de către dr. Ferdinand Quesnoy, medic militar aflat la Varna pentru organizarea serviciului sanitar al corpului expediționar francez, care a trimis la Paris nu numai desene, ci și notițe cu privire la campania dobrogeană¹²⁹.

În ciuda unor licențe în ceea ce privește portul și aspectul unora dintre ordine și medalii, portretul lui P.D. von Kotzebue din colecția Muzeului Național Brukenthal din Sibiu are, așadar, o deosebită valoare documentară, sporită de caracterul realist al lucrării, atât în ceea ce privește capacitatea artistului de a reda fizionomia personajului portretizat și chiar de a surprinde unele elemente ale personalității acestuia, cât și în ceea ce privește decorațiile care i-au fost conferite de către împărații Nicolae I și Alexandru II pentru meritele sale, în pofida clevetirilor și a invidiei răuvoitorilor.

Bibliografie:

P. ALABIN, *Походныя записки въ 1849, 1853, 1854-56, 1877-78 годахъ*, vol. I (Samara: Тип. И. П. Новикова, 1888).

Florian T. ARGESANU, Constantin UCRAIN, *Tripticul vitejiei românești: 1877-1878, 1916-1918, 1944-1945. Monumente, obeliscuri, plăci memoriale și*

¹²⁶ Adrian-Silvan Ionescu, *Cruce și Semilună. Războiul ruso-turc din 1853-1854 în chipuri și imagini*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2001, p. 24sq.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 35sq.

¹²⁸ *РБС*, p. 359.

¹²⁹ Ad.-S. Ionescu, *op. cit.*, p. 36.

busturi înălțate în România, Bulgaria, Ungaria și Cehoslovacia. Ghid, București, Editura Sport-Turism, 1977.

A.J. BARKER, *The War Against Russia, 1854-1856*, New York - Chicago - San Francisco, Holt, Rinehart and Winston, 1970.

Dan BERINDEI, Sebastian BONIFACIU, *București: Ghid turistic*, București, Editura Sport-Turism, 1980.

John Shelton CURTISS, *The Russian Army under Nicholas I, 1825-1855*, Durham, Duke University Press, 1965.

V.A. DUROV, *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání/Russian and Soviet Military Awards*, Praha, Naše Vojsko, 2006.

Valerii DUROV, *Ордена Российской империи*, ediția a șasea, Moskva, Белый Город, 2007.

IDEM, *Русское наградное оружие*, Moskva, Фонд «Русские Витязи», 2010.

Robert B. EDGERTON, *Death or Glory: The Legacy of the Crimean War*, Oxford, Westview Press, 1999.

Krzysztof FILIPOW, *Order Orła Białego*, Warszawa, Wydawnictwo "Łuk", 1995.

Florian GEORGESCU, Paul CERNOVODEANU, *Monumente din București*, București, Editura Meridiane, 1966.

N.N. GLADKOV, *История государства Российского в наградах и знаках*, vol. I, Sankt-Peterburg, ООО Издательство «Полигон», 2003.

Keith HITCHINS, *Rumania: 1866-1947*, Oxford, Clarendon Press, 1994.

Adrian-Silvan IONESCU, *Cruce și Semilună. Războiul ruso-turc din 1853-1854 în chipuri și imagini*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2001.

E.E. ISMAILOV, *Золотое оружие с надписью «За храбрость». Списки кавалеров, 1788-1913*, Moskva, Старая Басманная, 2007.

Carl Arvid von KLINGSPOR (ed.), *Baltisches Wappenbuch. Wappen sämtlicher, den Ritterschaften von Livland, Estland, Kurland und Oesel zugehöriger Adelsgeschlechter*, Stockholm, F. & G. Beijer, 1882.

Rostislav von KOTZEBUE, *History and Genealogy of the Kotzebue Family*, Paris, Hervas, 1984.

I.I. KRASOVSKIĬ, *Изъ воспоминаній о войнѣ 1853-1856 годовъ. Дѣло на Черной рѣчкѣ 4 Августа 1855 года и князь Михаилъ Дмитриевичъ Горчаковъ*, în "Русскій архивъ", 2/7, Sankt-Peterburg, 1874, pp. 207-222.

P.A. KRUȘEVAN (red.), *Бессарабія. Графическій, историческій, статистическій, экономическій, этнографическій, литературный и справочный сборникъ*, Moskva, Типографія А. В. Васильева, 1903.

A.N. KULINSKY, *Russian Edged Weapons, Polearms and Bayonets 18-20th c./Русское холодное оружие XVIII-XX вв.*, vol. I, St. Petersburg, Atlant, 2001.

V. KVADRI, K. KONARJEVSKII, *Российские императорские и царские ордена. Краткий исторический очерк, выдержки из орденских статутров и правила ношения орденов*, Sankt-Peterburg, Типография П. П. Сойкина, 1901.

František LOBKOWICZ, *Encyklopedie řádů a vyznamenání*, Praha, Nakladatelství Libri, 1999.

Anna MAKOLKIN, *The Nineteenth Century in Odessa: One Hundred Years of Italian Culture on the Shores of the Black Sea (1794-1894)*, Lewiston, Edwin Melwin Press, 2007.

H.O. MANSFIELD, *Charles Ashe Windham: A Norfolk Soldier (1810-1870)*, Lavenham, Terence Dalton Limited, 1973.

Bruce W. MENNING, *Bayonets Before Bullets: The Imperial Russian Army, 1861-1914*, Bloomington, Indiana University Press, 1992.

P.K. MENKOV, *Записки*, Sankt-Peterburg, 1898.

P.D. PARENISOV, *Изъ прошлого. Воспоминания офицера Генерального штаба*, vol. I, Sankt-Peterburg, В. Березовский, 1901.

S.V. POTRAȘKOV, *Награды России*, Moskva, Издательство «Эксмо», 2009.

Paul W. SCHROEDER, *Austria, Great Britain, and the Crimean War: The Destruction of the European Concert*, Ithaca – London, Cornell University Press, 1972.

Albert SEATON, Michael ROFFE, *The Russian Army of the Crimea*, Reading, Osprey Publishing Limited, 1973.

I.G. SPASSKII, *Иностранные и русские ордена до 1917 года*, Moskva, Вече, 2009.

E.N. ȘEVELEVA, *Нагрудные знаки русской армии*, Sankt-Peterburg, Издательство «Фарн», 1993.

Sergei Stanislavovici ȘIȘKOV, *Награды России 1698-1917/Awards of Russia 1698-1917*, vol 1, Vladivostok, Фотостудия «Роллфильм», 2003.

Robert H.G. THOMAS, Richard COLLINS, *The Russian Army of the Crimean War 1854-56*, London, Osprey Publishing Ltd, 1991.

Constantin TURCU, *Un călător german, acum un veac, prin județul Neamț: Wilhelm von Kotzebue*, s.l., 1942.

Hans VOLLMER, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, vol. XXI, Leipzig, Verlag von E.A. Seemann, 1927.

Е.Е. ZAMÂSLOVSKII, I.I. PETROV, *Историческій очеркъ російскихъ орденовъ и сборниковъ статутовъ*, Sankt-Peterburg, Типографія В. С. Валашева, 1891.

Abrevieri bibliografice:

Военной Ордень Св. Георгія – *Военной Ордень Святаго Великомученика и Побѣдоносца Георгія*, Sankt-Petersburg, Военная Типографія, 1869.

Князь М. Д. Горчаковъ – *Князь Михаилъ Дмитріевичъ Горчаковъ 1792-1861*, în "Русскіе дѣятели въ портретахъ, изданныхъ редакціею историческаго журнала "Русская старина", второе собраніе, Sankt-Petersburg, Типографія М. М. Стасюлевича, 1886, Рр. 65-68.

Портреты лиц – *Портреты лиц, отличившихся заслугами и командовавшихъ действующими частями в войнѣ 1853-1856 годов*, 3 vol., Sankt-Peterburg, 1858-1861.

РБС – А.А. Polovtov (ed.), *Русскій біографическій словарь*, vol. IX, Sankt-Petersburg, Типографія Главнаго Управленія Удѣловъ, 1903.

Lista ilustrațiilor/List of illustrations:

Fig. 1 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue, general-gubernator al Noii Rusii și Basarabiei* (1871) / Horovich, *Paul Demetrius von Kotzebue, Governor-General of New Russia and Bessarabia* (1871).

Fig. 2 – Generalul-aghiotant Paul Demetrius von Kotzebue. Litografie (1858-1861). După: *Портреты лиц, отличившихся заслугами и командовавшихъ действующими частями в войнѣ 1853-1856 годов*, 3 vol., Sankt-Peterburg, 1858-1861 / Adjutant General Paul Demetrius von Kotzebue. Lithography (1858-1861). After: *Портреты лиц, отличившихся заслугами и командовавшихъ действующими частями в войнѣ 1853-1856 годов*, 3 vol., Sankt-Peterburg, 1858-1861.

Fig. 3 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue, general-gubernator al Noii Rusii și Basarabiei* (1871). Detaliu: sabia cu briliante / Horovich, *Paul Demetrius von Kotzebue, Governor-General of New Russia and Bessarabia* (1871). Detail: the sabre with brilliants.

Fig. 4 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue, general-gubernator al Noii Rusii și Basarabiei* (1871). Detaliu: 1. Ordinul Sf. Gheorghe clasa a III-a / Horovich, *Paul Demetrius von Kotzebue, Governor-General of New Russia and Bessarabia* (1871). Detail: 1. The Order of St. George 3rd class.

Fig. 5 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue, general-guvernator al Noii Rusii și Basarabiei* (1871). Detaliu: 1. Eșarfa Ordinului Sf. Vladimir cu insigna aferentă / Horovich, *Paul Demetrius von Kotzebue, Governor-General of New Russia and Bessarabia* (1871). Detail: 1. The sash of the Order of St. Vladimir with its badge.

Fig. 6 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue, general-guvernator al Noii Rusii și Basarabiei* (1871). Detaliu: 1. Eșarfa Ordinului Sf. Andrei; 2. Insigna Ordinului Sf. Aleksandr Nevskii; 3. Insigna Corpului Pajilor / Horovich, *Paul Demetrius von Kotzebue, Governor-General of New Russia and Bessarabia* (1871). Detail: 1. The sash of the Order of St. Andrew; 2. The badge of the Order of St. Alexander Nevsky; 3. The Badge of the Pages' Corps.

Fig. 7 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue, general-guvernator al Noii Rusii și Basarabiei* (1871). Detaliu: 1. Ordinul Sf. Gheorghe clasa a IV-a; 2. Ordinul Vulturul Alb; 3. Ordinul Sf. Ana clasa a II-a cu coroană imperială și spade; 4-6. Cele trei medalii militare pentru Războiul Crimeii; 7. Insigna Poloneză a Onoarei; 8. Medalia Pentru slujire și vitejie; 9. Medalia Pentru truda de eliberare a țăranilor / Horovich, *Paul Demetrius von Kotzebue, Governor-General of New Russia and Bessarabia* (1871). Detail: 1. The Order of St. George 4th class; 2. The Order of the White Eagle; 3. The Order of St. Anna 2nd class with imperial crown and swords; 4-6. The three military medals for the Crimean War; 7. The Polish Sign of Honour; 8. The medal *For Service and Bravery*; 9. The medal *For the Toil of Releasing the Peasants*.

Fig. 8 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue, general-guvernator al Noii Rusii și Basarabiei* (1871). Detaliu: 1. Steaua Ordinului Sf. Andrei; 2. Steaua Ordinului Sf. Vladimir cu spade "pe ordin"; 3. Crucea Ordinului Sf. Vladimir clasa a IV-a; 4. Steaua Ordinului Sf. Stanislav (?); 5. Insigna specială din argint din 17 aprilie 1863 pentru aplicarea eliberării țăranilor din șerbie (?) / Horovich, *Paul Demetrius von Kotzebue, Governor-General of New Russia and Bessarabia* (1871). Detail: 1. The star of the Order of St. Andrew; 2. The star of the Order of St. Vladimir with swords "over the Order"; 3. The cross of the Order of St. Vladimir 4th class; 4. The star of the Order of St. Stanislaus (?); 5. The special silver badge of April 17, 1863 for the achieving the releasing of the peasants (?).

Fig. 1 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue*, general-guvernator al Noii Rusii și Basarabiei (1871)

Fig. 2 – Generalul-aghiotant Paul Demetrius von Kotzebue. Litografie (1858-1861).
 După: *Портреты лиц, отличившихся заслугами и командовавших действующими частями в войне 1853-1856 годов*, 3 vol., Sankt-Peterburg, 1858-1861

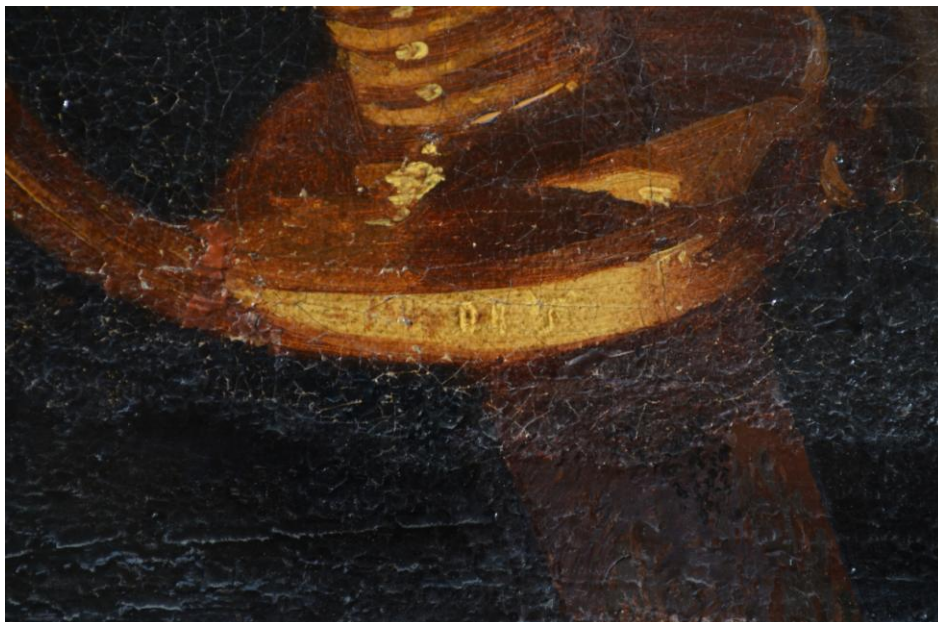

Fig. 3 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue, general-guvernator al Noii Rusii și Basarabiei* (1871). Detaliu: sabia cu briliante

Fig. 4 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue, general-guvernator al Noii Rusii și Basarabiei* (1871). Detaliu: 1. Ordinul Sf. Gheorghe clasa a III-a

Fig. 5 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue*, general-guvernator al Noii Rusii și Basarabiei (1871). Detaliu: 1. Eșarfa Ordinului Sf. Vladimir cu insigna aferentă

Fig. 6 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue*, general-guvernator al Noii Rusii și Basarabiei (1871). Detaliu: 1. Eșarfa Ordinului Sf. Andrei; 2. Insigna Ordinului Sf. Aleksandr Nevskii; 3. Insigna Corpului Pajilor

Fig. 7 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue*, general-guvernator al Noii Rusii și Basarabiei (1871). Detaliu: 1. Ordinul Sf. Gheorghe clasa a IV-a; 2. Ordinul Vulturul Alb; 3. Ordinul Sf. Ana clasa a II-a cu coroană imperială și spade; 4-6. Cele trei medalii militare pentru Războiul Crimeii; 7. Insigna Poloneză a Onoarei; 8. Medalia Pentru slujire și vitejie; 9. Medalia Pentru truda de eliberare a țăranilor

Fig. 8 – Horovici, *Paul Demetrius von Kotzebue*, general-guvernator al Noii Rusii și Basarabiei (1871). Detaliu: 1. Steaua Ordinului Sf. Andrei; 2. Steaua Ordinului Sf. Vladimir cu spade "pe ordin"; 3. Crucea Ordinului Sf. Vladimir clasa a IV-a; 4. Steaua Ordinului Sf. Stanislav (?); 5. Insigna specială din argint din 17 aprilie 1863 pentru aplicarea eliberării țăranilor din șerbie (?)